

AHISKA KÜLTÜR BÖLGESİ

Dr. İkrâm ÇINAR

Ahıska kültür bölgesi, Ahıska merkezli olmakla beraber, tarihî **Atabek Yurdu** topraklarını kapsar. Bu topraklar, haritada da görüldüğü üzere, şimdiki Gürcistan'da bulunan Ahıska'dan başlayarak, Ardahan, Artvin, Kars ve Erzurum ilinin bazı ilçelerini, hatta Bayburt ve Gümüşhane'yi kapsar. Bu yerleşimlerde farklı alt kültürler olmakla beraber, hâkim olan kültür Ahıska kültürüdür. Ahıska kültürü bu bölgede yaşar ama göç ve sürgünler sebebiyle çok geniş bir yayılma alanı bulduğundan, yaygın bir kültür olduğu söylenebilir.

Nitekim Ahıska kültürü, Atabek Yurdu dışında, *Muş-Bulanık, Hatay-Kırıkhan, Ağrı'nın Eleşkirt, Patnos ve Tutak, Bursa, Çorum, Yozgat, Maraş* gibi yerlerde de öbekler halinde yaşanmaktadır. Buralarda yaşanmasının sebebi, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarındaki göç ve sürgünlerle gelenleri Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Hükûmeti'nin uygun gördüğü yerlerde iskân ettirmesinden kaynaklanmaktadır. İstanbul-Şile taraflarında bile on Ahıska köyü bulunmaktadır ve Osmanlı zamanında iskân edilmişlerdir. Sadece bu kadar da değildir. Ahıska sürgünlerinin yaşadıkları Azerbaycan, Kazakistan, Rusya Federasyonu ve ABD gibi ülkelerde de temsil edilmektedir.

Ahıska: Atabek Yurdu'nun kalpgâhı

Kalpgâh, jeopolitik uzmanlarının kullandığı askerî bir kavramdır. Ahıska'nın Kafkasya'da böyle bir özelliği olsa da, biz burada jeopolitik anlamıyla değil, kültür bölgesinin merkezi, daha iyi bir deyişle "can evi" anlamında kullanıyoruz. Ahıska, haritada sınırları belli Ahıska Kültür Bölgesinin merkezidir. Bu merkez hem kültür üretir ve yayar hem de bu kültüre adını verir.

Ahıska, tarihî Atabek Yurdu'da yaşayan insanların kalpgâhıdır (heartland). Atabek Yurdu'nun Türkiye siyasi sınırları içinde kalmasına rağmen, merkezi olan Ahıska'nın Gürcistan'da kalması, Atabek Yurdu'nun yapay olarak bölünmüşlüğü gösterir. Bu bölünmüşlük her iki tarafta kalan halkı sıkıntıya sokmuştur. Gürcistan'da kalan Ahıska ahalisi yalnız kalmış ve dağıtılmış; sınırın berisindekiler ise köksüz kalmışlardır. Akrabaların siyasi sınırlara feda edilmesinin yarattığı tahribatın ötesinde bir durum söz konusudur; kültürel bölünme! Bu bölünme, baş ile gövdenin ayrılmasına benzer.

Atabek Yurdu'nun can evi Ahıska'nın Gürcistan'da kalıp, geri kalan kısmının Türkiye'ye bırakılması,

Ahıska ve çevresi.

Türkiye tarafında kalanların kimlik sorununa yol açmıştır. Bu satırların yazarı, birçok Posoflu gibi gençliğinde "Biz kimiz?" sorusunun ikna edici bir cevabını aramakla geçirmiştir. Büyüklerimize sorduğumuzda, "Biz Müslümanız!" cevabı alıyorduk. Müslümanlığımızdan emindik, ama Posof dışına çıktığımızda başka kavimlerle karşılaşıyorduk ve o kavimlerin adı vardı. Bize "Yerli" diyorlardı; hâlbuki yerli diye bir kavim yoktu.

Kimlik sorunu Posoflu Tarih Öğretmenim Nihat Doğru'nun yazdığı "*Kıpçak Atabekleri (Sa-Atabago)*" adlı kitabının önsözünde de buluyoruz. O da kitabı neden yazdığını anlatırken "Biz kimiz?" sorusundan yola çıkmıştı. Soruya cevap veremeyişimizi zorlaştıran durum, Ahıska adının kitaplarda görülemeyişiydi. Sınırın öte tarafı Gürcistan'dı ve orada Gürcüler yaşardı. Yaşlıların bölük pörçük hatıralarından doğru sonuç çıkaramamıştık veya oradaki Müslümanların Gürcü Müslüman olduğuna kanaat getirmiştik. Osmanlı zamanında kimlik, ümmet üzerinden sürdürülüyordu; oysa şimdi Türk milleti olmuştuk. Okulda Türk milletinden olduğumuz söylenmişti ama büyüklerimize göre Müslümandık. Yaşamın her kesiti Türk kültürü kokuyordu. Dilimiz Türkçeydi ama Türkçeyi İstanbullular gibi konuşmuyorduk. Ben ve benim gibiler Ahıska ile karşılaşınca, Ahıska tarihi ve kültürü üzerine yapılan araştırma ve yayınları okuyunca taşlar yerine oturdu. Kim olduğumuzu, ecdadımızın tarihini, kültürünü, adet ve akidelerini, tarihsel misyonunu kavradık. Çeşitli vesilelerle tanıştığım, konuştuğum Atabek Yurdu'nun farklı yerleşimlerinde yaşayanları da aynı duygu ve düşüncelerden geçtiğini öğrendim. Anahtar kelime Ahıska idi. Araştırma ve okumaları "Ahıska" kelimesi

üzerinden yapınca her şey aydınlanıyor, aidiyet adresini buluyordu.

Kültür ve Ahıska kültürü

Kültür, en geniş anlamıyla, insan elinden çıkan, insanın şekillendirdiği maddî ve manevî değerlerdir. Dar anlamda ise bir toplumun hayat tarzıdır. Bir toplumun dünyayı anlama, yorumlama, hayata bakışı gibi konuların, sanatın değişik biçimlerine yansıması, edebiyat, felsefe, dini algılayışı ve yaşayışı, dili, atasözleri, deyimleri, türkü ve manileri, giysileri, yemekleri, tarihi ve tarih bilincinden başlayarak, insan ilişkileri, ahlâk ve görgü biçimi, değer verdiği kavramlar ve eğlenme tarzlarını da kapsayan özelliklerine denir. Dünya üzerindeki her toplumun insan ve millet olmaktan kaynaklanan ortaklıkları olduğu gibi, kendisini diğerlerinden ayıran farklılıkları da vardır. Burada sözü edilen farklılık toplumları birbirinden ayırarak onları kendine özgü kılan özgünlüktür. Ahıska kültür bölgesinde yaşanan kültür, orijinal, özgün bir kültürdür.

Ahıska kültürü tarihî bir birikimin ürünüdür. Tarih içinde yüzyılların deneyim ve birikimiyle şekillenmiştir. Sahip olunan kültürel özellikler toplumu diğer toplumlardan ayırarak topluma bir kişilik, ayırt edici bir kimlik kazandırır. Bu kimliği paylaşanların hepsi sosyal bir akraba olarak yardımlaşma ve dayanışma içine girer.

Kültür toplumun devamlılığını sağlar. Bu yüzden ebeveyn aracılığıyla atadan toruna aktarılır. Yaşanmayan veya bilinmeyen anlatılamayacağına göre, bilinmesi ve yaşanması gerekir. Sovyetler Birliği zamanında uygulanan eritme ve asimilasyon politikalarına rağmen ayakta kalarak kimlik özelliklerini sürdürmeleri, Ahıska kültürünün sağlamlığını, özgünlüğünü ve bu kültüre mensup olanların kültürlerine bağlılığını gösterdiği kadar, farklı kültürlerle rekabet edebilirlik gücünü de göstermektedir.

Ahıska kültürü, Türk kültürünü meydana getiren özgün parçalarından biridir. Her kültür gibi bu kültür de kendi kültür bölgesinde yaşanır. Bir kültür bölgesinden ayrılan insanlar başka bir kültür bölgesine girdiklerinde geleneksel kültürlerini korumakta güçlük çekerler. İçine girdikleri yeni kültür bölgesinin normlarına uygun davranmak zorunda kalırlar. Köylerden şehirlere göç böyle bir etki yaratmıştır. Ahıska kültür bölgesinin temsilcilerinden olan Posoflu ve Şavşatlılar neredeyse topluca göç ettikleri Bursa'nın İnegöl ilçesinde, bir arada olmalarına rağmen Posof ve Şavşat'ta iken yaşadıkları geleneksel kültürlerini yaşayamamaktadırlar. Bunun bir sebebi doğal olarak köy kültürü ile şehir kültürünün farklılığıdır. Şehirde köylü gibi yaşanmaz. Şehirleşmek kaçınılmazdır ama kendi çekirdek kültürünü koruyarak bunu yapması gerekirken bunu başaramadıklarını gözlemliyoruz.

Ahıska'dan Sovyetler Birliği'nin çeşitli bölgelerinde sürgünle dağıtılan insanların kendi kültürlerine daha

çok bağlı oldukları dikkati çekiyor. Bunu sadece yaşadıkları bölgelerde de köy hayatını sürdürmeleriyle açıklamak yeterli bir açıklama sayılmamalıdır. Etraftaki kültürlerden ciddi biçimde farklı oldukları için kendi kültürlerini korumada başarılı oldukları daha makul bir açıklama olur. Kültürlerine bağlılığı sürgün halk olma psikolojisine bağlamak da mümkündür.

Ancak asıl dikkati çekmek istediğimiz husus, sürgün edilen Ahıskalıların Ahıska kültürünün merkezinde yer alıyor olmalarıdır. Ahıska, Ahıska kültür bölgesinin kültür üretim ve yayım merkeziydi. Ahıska kültürünün kodları Ahıska'da daha yoğun ve güçlüydü. Dolayısıyla Ahıska'yı ve Ahıskalıları çıkardığımız zaman **Atabek Yurdu**'ndaki Ahıska kültür bölgesi yok olmasa bile çoraklaşmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği zamanında devlet sınırının kalın çizgilerle çekilmesinden, gidiş gelişlerin ortadan kaldırılmasından sonra **Atabek Yurdu**'nun Türkiye'de kalan kısmında kültürel dirlik ve canlılık zayıflamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Ahıskalılar, Türkiye'de kalan ve erimekte olan kitleleri kendine getirmiş, **Atabek Yurdu** tarihi başta olmak üzere birçok kültürel ögesine kavuşmuştur. Ahıska kültürü bilinci yeniden canlanmıştır.

Ahıska kültürü, üzerinde yer aldığı coğrafyadan ötürü farklı kültürlerle iç içe ve temas hâlinde olmuştur. Diğer kültürlerle kültürel etkileşimde bulunmuş, paylaşımlar yapmış ve dinamik bir kültürdür. Üstelik Ahıska kültürüne ait insanlar, 1944 sürgünü sonrasında Asya coğrafyasına dağılmış, çok uzak ve farklı kültürler içine girerek o kültürlerle de etkileşime girmiştir. Bu etkileşimler sırasında çekirdek kültür kodlarını kaybetmemiş, daha da güçlenerek varlığını sürdürmüştür.

Ahıska Türkleri Sovyet döneminde eser verememiş, dil, tarih, kültür vb. konulardaki bilgilerini kaleme alıp tanıtamamışlardır. Bir köylü kültürü olarak varlığını sürdürmüştür. Sovyetler sonrası dönemde ise birçok kitap ve dergi yayınlanmıştır. Atabek Yurdu'nun Türkiye kısmında durum nispeten daha iyidir. Birçok halk edebiyatı ürünü ve somut olmayan kültürel değerleri kayıt altına alınmış, yayınlanmıştır.

Son yıllarda Ahıska tarihi ve kültürü üzerine birçok yayının yapıldığı, üniversitelerde tezler hazırlandığı ve akademik kurultayların yapıldığı gözleniyor. Bilişim toplumunun imkânlarıyla internet, sosyal paylaşım siteleri, gazete ve dergiler ile dernekler yoluyla insanların yakınlaştığı, iletişim kurdukları, tiyatro, sinema ve dizi filmleri ürettiklerini görüyoruz. Kendi şair ve yazarlarını, düşünürlerini, akademisyenlerini ortaya çıkararak bilimsel ve edebî eserlerle Ahıska kültürünü canlandırdıklarını, kültürün kendisini yeniden üretmeye ve geliştirmeye başladığını görüyoruz. Toparlanıyor, gelişiyor, bu çağa ve bu ülkeye kendi sözünü söylemeye başlıyor. Ahıska kültürü adına iyi şeyler oluyor.